

ВШАНОВУЮЧИ

МАЗЕПУ ТА КАРЛА XII

22 квітня 2002 р. в Конгрегаційній залі Національного університету «Києво-Могилянська Академія» (НаУКМА) відбулася презентація книги шведської дослідниці, проф. Упсальського університету Оки Карлсон. На презентації були присутні Надзвичайний і Повноважний Посол Швеції в Україні Оке Петерсон, президент НаУКМА проф. В'ячеслав Брюховецький, численні гості з наукових установ та вузів. Після «Могилянки» шведські представники вирушили до Полтави, де теж презентують своє видання українській громадськості.

Книга О. Карлсон присвячена шведському королеві Карлу XII (Карлсон О. Карл XII. Трелеборг, 2002) вийшла в українському перекладі, здійсненому

Ольгою Сенюк та Олександром Буценком. Книга ошатно видана, містить у собі рідкісні ілюстрації, написана невимушено, отже її з легкістю прочитають і рядові любителі історії.

Гетьман України Іван Мазепа та шведський король Карл XII — знакові постаті у своїх країнах, навколо яких й досі не вщухають дискусії не тільки історичні, але й політичні. І якщо Карл XII з малозрозумілих для самих шведів причин чомусь став прапором правих сил у сучасній Швеції, то Мазепа заслужено увійшов в українську історію насамперед як керівник антиколоніального повстання 1708—1709 рр., спрямованого проти російських колонізаторів. (Маємо на увазі саме українську, а не малоросійську чи підколоніальну холуйську історіографію!). Тому-то в Російській імперії його офіційно було затавровано як «зрадника» й піддано незаслуженій і незаконній анафемі, тому-то практично неможливо було досліджувати його життя й діяльність, друкувати його документальну спадщину. Петербург і Москва послідовно нищили й деформували історичну пам'ять підкорених народів, що звичайно ж зменшувало шанси останніх на успіх у боротьбі за волю й незалежне державне життя. Лише в останні 10 років Мазепа став однією з найпопулярніших постатей в українській історіографії. Вже вийшли вагомі статті й книги, присвячені Мазепі, наприклад монографія Сергія Павленка, публікація гетьманських листів В'ячеслава Станіславського, а буквально днями побачив світ фундаментальний том універсалів Мазепи та його полковників, підготовлений одним з найстаріших українських істориків-архівістів Іваном Бутичем.

На жаль, у зарубіжній історіографії часто поширювалися саме пропаговані Москвою погляди на українську історію й взагалі про Україну на Заході знали переважно як про російську провінцію. Але чесні історики на Заході завжди були. Нині ж під впливом незворотних подій розвалу Російської ім-

перії на Заході все частіше переглядають нав'язувані стереотипи. До числа нової генерації вчених належить і Ока Карлсон, котра віддала на суд українського читача квінтесенцію своєї докторської дисертації. Вона розповідає про життєвий шлях Карла XII від колиски до гробової дошки, віддає належне мужності й воїнським доблестям юного короля, який свої перші перемоги, наприклад над московитами під Нарвою, здобув у 17 (!) років, а поліг на полі бою, маючи всього 26 років. З Великим зацікавленням читаються ті сторінки книги, де йдеться про військову реформу Карла XII, яка чимось нагадує запровадження козацтва, про терпличість шведів, які зносили всі труднощі війни, не впадаючи, як і їхній король, у розпач та депресію.

Надзвичайно важливим є те, що шведські історики в особі О. Карлсон, солідаризуються з принциповими постулатами української історіографії, як от про справедливий характер повстання І. Мазепи, про патріотизм гетьмана і врахування ним насамперед державних, загальнонародних інтересів, а не особистих амбіцій у повстанні проти гніту Російської імперії. Авторка ясно висловлюється щодо цього: «Мазепа... нав'язав стосунки з Карлом XII, сподіваючись вивольнити Україну з-під російського гніту» (с. 19).

Не менш цінним є наголошення на тому факті, що Північна війна була для Швеції оборонною, спрямованою на відсіч загарбницької коаліції в особі Росії, Данії та Саксонії. В радянських школах та вузах і сьогодні з пафосом наголошують на тому, що Московії «нужен был выход к Балтийскому морю», забуваючи, що це логіка імперіалістів. Цікаво, якої заспівують у Москві, коли потомки Чингісхана з глибин жовтої Азії чи мусульманського Сходу проголосять, що їм теж «нужен» вихід до Балтики, та ще й підкріплять таку декларацію «аргументом», що від них найкоротший шлях до моря лежить через Петербург та Москву?

ЦІКАВО ЗНАТИ

ХТО Ж ВІН БУВ, «ОДНОРОГИЙ ЗВІР»?

Шведська дослідниця слушно вказала на те, що політичний союз між Українською та Шведською державами існував ще до Мазепи й Карла XII, маючи на увазі Богдана Хмельницького та Карла X Густава. Дійсно такий союз існував і дав чудові наслідки. Лише зрада Москви (сепаратне Віленське перемир'я 1656 р.) звела нанівець перемоги української зброї у боротьбі за визволення всіх етнічних українських земель від польського панування. Додамо, що контакти між Військом Запорізьким та Шведською Коронаю мають ще давнішу традицію. Так, уже вождь повстання 1630 р. Тарас Трясило домовлявся про спільні дії з шведами. Але ж можна згадати часи Київської Русі, коли Ярослав Мудрий був одружений із шведською принцесою Інгігердою, а одна з його дочок була дружиною шведського короля...

На презентації книги О. Карлсон виступили директор Музею гетьманства у Києві Галина Ярова, історики Олег Павленко, В'ячеслав Станіславський та ін., які дали високу оцінку роботі шведської дослідниці. Було відзначено також, що вихід цієї книги в світ є не випадковим. Шведи вже давно готуються до сумного ювілею, 300-річчя поразки під Полтавою 1709 р., вони вшановують тих, хто поліг там на полі бою і можливо поставлять своїм воюючим ще один величний пам'ятник. Ось з кого треба брати приклад! Державні ж мужі нібито незалежної Української держави замість того, щоб спромогтися на хоча б скромний пам'ятник полеглим під Полтавою українським козакам, клопочуться нині про святкування 350-річчя московського хомута чи то пак Переяславської ради 1654 р... Але під московський хомут українців уже не заженеш! Це варто пам'ятати! Другої Полтави не буде!

Зав. кафедри історії НаУКМА,
проф. Юрій МИЦИК

На початку X століття Царство Волзьких Булгар (на землях сучасного Татарстану) одвідало посольство Халіфа Багдадського. Секретарем посольства був Ібн-Фадлан, людина освічена й вельми допитлива. Протягом усієї тривалої подорожі від Багдада до верхньої Волги та під час свого перебування у Булгарському царстві Ібн-Фадлан старанно занотовував свої враження від побаченого. А для сучасних істориків його докладні дорожні нотатки — справжній скарб! Адже це єдине відоме нам письмове свідчення очевидця про те, що тоді діялося на крайньому сході Європи, далекій околиці тодішнього цивілізованого світу. (До речі, Ібн-Фадлан бачив у Булгарії і наші давні предків, «русів» — вони приїздили туди торгувати. І досить докладно розповів про їхній побут та звичаї, тоді ще язичницькі).

Досить детально описав він і природу Волзької Булгарії. І от поміж інших тамешніх див Ібн-Фадлан згадує про якогось дивовижного великого звіра — «однорога». Звір той аж надто вже схожий на... волохатого носорога, сучасника мамонта!.. За льодовикового періоду він мешкав по всій північній Євразії, та пізніше зник разом із мамонтами. Та дехто з вчених ще й досі певний, що волохаті носороги (також і мамонти!) вимерли далеко не одразу. Мовляв, вони ще довго, аж до часів історичних, могли мешкати десь у Сибіру або ж у деяких далеких, глухих закутках Європи, вдалині від густонаселених земель. І от якраз повідомлення Ібн-Фадлана — одне з вагомих свідчень. А проте на власні очі Ібн-Фадлан «однорога» не бачив, описав його лише за чутками... І, може, то була всього лише місцева легенда, витвір народної фантазії? Але ж і легенда повинна була мати якусь першооснову, наприклад, далекі спогади про давно вже вимерлого могутнього звіра. Так що в жодному разі виходить, що волохаті носороги ще існували якщо й не за часів Ібн-Фадлана, то, принаймні, не так вже й задовго до нього.

Віктор НЕВГОД